

Доц. д-р Трифон Трифонов

МЕТОДОЛОГИЯТА НА КОРПОРАТИВНОТО ИКОНОМИЧЕСКО ЗНАНИЕ В СЪОТВЕТСТВИЕ С ФИЛОСОФИЯТА НА НАУКАТА

Разгледани са въпроси на развитието на корпоративното икономическо знание в светлината на философията на науката от XX век. Изтъкната е необходимостта от интерпретиране на финансовите категории и методи на базата на концепциите за критическа рационалност, научна демаркация, критерий за фалсифициране и др. Посочени са позитивните ефекти от съвременното философско обосноваване на икономическата наука.

JEL: A13; M14

При демокрацията в икономическата ни наука се обособиха *корпоративни* финансови дисциплини, конкретизация на теорията на *приложния финансов икономикс*.¹ В него се разработва методология за оптимизация на корпоративния капитал, респ. *структура на пасивите* на единицата. На тази основа у нас за пръв път в международния финансово-отчетен анализ се постави въпросът за съответна оптимизация в единство с тази на активите, за икономическите й основи с методика за метрика на най-добро капиталово проявление на корпоративната стойност. Принципно методиката е отразена в сп. "Cost Management" - първата българска финансово-отчетна статия, публикувана в САЩ.² В резюмето към статията редакторите Joe и Catherine Stenzel отбелязват: "Неортодоксални български учени работят върху развитието на счетоводната оптимизация на пасивите... Целта е да се построи единна теория на счетоводния анализ... българска алтернатива на общите принципи на международното управленско счетоводство."

Този научен пробив има за начало сложната дискусия от 70-те години³ с отрицателни последици за финансовата ни наука, но може да е начало на нов етап в корпоративните ни науки въпреки липсата на публикации от финансисти, счетоводители, одитори по методологични въпроси в най-авторитетното българско икономическо списание.⁴

¹ В областта на икономиката на финансите се отбелязва: "... дисциплини, които в миналото бяха главно описателни..., са впечатляващи примери за приложен икономикс, в който формулираните методи на основата на базисните идеи в теорията за стойността се прилагат творчески... същата тенденция се наблюдава в такава исторически известна поддисциплина като финанси." (*Eatwell, J., M. Milgate, P. Newman, W. W. Norton (eds.). The New Palgrave "Finance". The Macmillan Press Ltd, 1989, preface.*)

² *Trifonov, T. Management Accounting in Bulgaria: Work in Progress. – Cost Management (USA), March-April 2005, p. 43-47.*

³ В изложението годините ще се дават без уточняване, че се отнасят за миналия XX век.

⁴ В сп. "Икономическа мисъл" в продължение на десетилетия няма статии от посочените икономисти в областта на корпоративния финансов анализ.

При централизма усъвършенстването на отчетността по идеите за оптимизация протичаше под знака на теорията за оптимално планиране на Л. Канторович, но по думите на Д. Билярски⁵ се провали от непознаване на *марксистката математическа икономия* като интердисциплинарна наука. Последната за А. Димитров е израз на качествено различното явление по създаване на междудисциплинарни науки по диалектически свързаните, т. е. единни в противоречието си, процеси за диференциация и интеграция на науките.⁶

При централизма марксистката математическа икономия повлия върху оптимизацията на производството, но не и на финансовата методология, лишена от модерния инвестиционен анализ на капиталови активи с методите за сложно олихвяване и дисконтиране по стойността на парите във времето. Интерпретацията на финансовото ни знание по руските идеи за оптимизация и неокласическия синтез на П. Самуелсън⁷ изостана за сметка на системно-информационното му третиране (вж. фигурата).⁸ Не съдейства отстояването на идеята за оптимална стойност на предприятието в сп. "Икономическа мисъл"⁹ и друга периодика по постиженията на съветския нобелист. При централизма за това изиграха роля пренебрежението и догматизмът към съвременния философски фундамент на финансовия анализ.¹⁰

⁵ *Билярски, Д.* Проблемът на теоретичните основи на съвременното икономико-математическо моделиране. - Икономическа мисъл, 1981, N 2. (Идеите на автора за логическа връзка между двойствеността на стойността, респ. двоякия характер на труда в марксистката политикономия и двойствените оценки в теорията за оптимизацията получиха признание в Икономическия институт на БАН. Същите идеи с голяма практическа полза за усъвършенстване на модела за изчисляване на печалбата в социалистическите предприятия бяха тотално отхвърлени във финансовия факултет на бившия ВИИ "К. Маркс")

⁶ *Димитров, А.* Иконометрия. Свищов, СА "Д. А. Ценов", 2005, с. 13.

⁷ За приносите на П. Самуелсън за развитие на математическия икономикс се казва: "...разработи икономикса от неговото текстуално и графично изразяване до 1930 г. в количествен, математически стил и методи за изследване, които доминираха през следващите 30 години" (*Eatwell, J. et al.* The New Palgrave. A Dictionary of Economics. 1987, Vol. 4, p. 3-13). Но това се съпровожда с цитиране на разбиранията му за икономиста на фирмата като идеолог, на който не може да се разчита за лакмусовия тест за бизнес-уменията – съставяне на разчетно-платежната ведомост от счетоводителите.

⁸ Оправдана е липсата на идеи от неокласическия синтез в довоенната ни финансово-отчетната наука. Главният труд "Основи на икономическия анализ" на П. Самуелсън е публикуван през 1947 г. За автора се отбелязва: "Впечатляващ символ на обединяването на различните школи беше създаването през 1930 г. на Иконометричното общество, което упорито работеше за интегриране на математиката, статистиката и теоретичните изследвания. Може би един от най-известните негови членове днес е Пол Самуелсън, чието призвание към математиката в служба на модерния икономикс беше много успешно" (*Kuhn, W.* The Evolution of Economic Thought. South-Eastern Economic Co, 1963, p. 434.)

⁹ *Трифонов, Т. и др.* Методологически проблеми на себестойността в условията на оптималното управление на микроикономиката. - Икономическа мисъл, 1982, N 8. При обсъждането на статията проф. К. Киряков отбеляза приноса й съветските идеи да не останат теоретични постижения, а реално да се използват във финансовата практика.

¹⁰ Изтъква се, че българска наука е изостанала и оцеляла само където има още живи възпитаници на европейските научни школи (*Ненов, Д.* Международна класация на университетите и нашето образование. - Наука, 2005/2, год. 15, с. 42).

Фигура

Философията на науката като методология

Обособеността на корпоративните дисциплини не се оспорва, но разбиранята за тяхната природа и методология се менят под влияние на философски и икономически учения. За главни *подходи* на развитието им се приемат:

1. *Методологична основа* на финансовото познание са:

а) европейската философия – английският емпиризъм, френският рационализъм и историография (история на идеите), класическата германска философия и философията на науката¹¹ от XX век;

б) микроикономикс и финансов икономикс.

¹¹ Философията на науката изследва научната дейност с фокусиране на: а) единство на знанието за построяване цялостна картина на света с анализ на понятията за детерминизъм, причинност и др.; б) структурните характеристики на изследването – връзка между анализ и синтез, индукция и дедукция, логика и интуиция; в) проблема за демаркацията е в делението на наука и метафизика и фалсифицирането. Методологичният анализ се измества от структурата на познанието към проблемите на неговия ръст и историзация (Философски речник. Съвременни философи, XIX – XX век. Школи, направления (Современная западная философия). С., 1996, с. 501 - 504).

2. Развитие на *същността* и *особеностите* на научния метод на изследване чрез историко-систематическия и логическия метод във философията на науката.

Изясняването на *природата на метода* на приложния икономикс у нас беше по "всеобщата" диалектика и теоретико-стойностен анализ, прилагани идеологически едностранчиво. Системно-информационната еуфория от 60-те години още повече открои нуждата от решаване на финансови проблеми по базисните философски и икономически доктрини. При демокрацията методологията на корпоративното знание се преосмисля по *икономикса* (меркантилен, класически, неокласически) и международните постижения за състоянието и проблемите на дисциплините.

Като общонаучни *историко-систематическият* и *икономико-логическият методи* на изследване са типични за финансовото мислене. Историческото в него е изучаване еволюцията на обособените му предмет и метод по хронологията на стойностния им генезис. Логическото е теоретичното им обобщаване и научно възпроизвеждане чрез обективно отразяване в субекта на изследване. Финансовата трактовка на процесите е по условия за квалифицирането ѝ като логическа и дори "*економология*".¹²

а) *систематичност* – обхваща категории, принципи и методи за комплексно познание на предмета. Според проф. Д. Добрев през 40-те години разработваното по европейската научна школа наше финансово знание се отличава със "*систематика и методичност... успя да се издигне до напълно окръглена и логично изградена система... за образуването на костумите стойности*";¹³

б) *обективност* – отразява доказани икономически зависимости;

в) *гносеологичност* – форма е на еволюирало научно знание с опции за усъвършенстване на предмета. В признатите финансово-отчетни школи – англо-саксонска и европейско-континентална, концепциите за теорията са като единство на доказани хипотези, а ползваните методи формират методологията на изследването. Макар че икономистите, без да омаловажават отчетните методи за оценка на стойността, ги дистанцират от икономическата ѝ метрика и оповестяване и намират подобряването на "*качеството и единството на финансовите отчети, като решаващи за нормалното търговско функциониране*".¹⁴

При тясната връзка между финансово знание и емпирия естествено е всяко обзорно изясняване на теорията да е обобщаване на резултати от

¹² Счетоводната функция в широк смисъл "трябва да се схваща като економология на стопанските организми, която ще може да се изгражда върху канавата на една ясна теоретична представа за биологичната и функционалната същност на стопанските организми" (Добрев, Д. Учение за отделното стопанство. С., 1941, с. 357).

¹³ Пак там, с. 22.

¹⁴ Levi, M. International Finance, 4th ed. UK: Routledge, 2006, p. 216.

специализирани проучвания¹⁵ с открояване на опростена и сложна концепция за нея,¹⁶ общотеоретична и методологична основа, практическа обусловеност и социални аспекти. Познаването им е важно, след като по европейската ни ориентация с приобщаване към международни принципи и стандарти (които не са панацея срещу финансови злоупотреби¹⁷) корпоративното знание трябва да се гради по методологичната им база - световна философска, икономическа и финансова мисъл. Налага се разбиране на икономическите и философските доктрини на ХХ век, а не формално концептуализиране на финансите по диалектиката, “единствено вярно” обясняваща връзката между историческо и логическо.¹⁸

Според съвременни руски философи¹⁹ на няколко столетия се сменя преобладаващата *парадигма* във философията и икономикса поради промени в производителните сили и научния прогрес. Игнорирани са били обаче идеите на *философията на науката* от ХХ век, създадена от К. Попър и неговите последователи. Като философия на *постиндустриалното* общество, заменящо антагонистичните формации, тя изисква промени в социалните и икономическите парадигми при съхраняване борбата на научни школи. Контурите на философията специално в обществеността са: синтез на науките за отразяване единството на природа, общество и познание; замяна на вулгарния материализъм и икономизъм с дуализъм и признаване приоритета на духовното; неефективност на държавния централизъм и пазарния фундаментализъм; отказ от едностранна социална динамика; многовариантно развитие, възгледи и либерален плурализъм.

В следвоенния период методологията на корпоративните науки е била частично във фокуса на икономистите от развитите страни с дискусии например за отношение между стойност и капитал. Общонаучният метод се е

¹⁵ *Dopuch, N., L. Revsine (eds.). Accounting Research 1960-1970. A Critical Evaluation. University of Illinois. Urbana, 1973, p. 143.*

¹⁶ *Опростената* е съвкупност от идеи или абстрактни тези за организацията на знанието; *сложната* е интелектуално и методично издържана със синтетичен и хипотетичен характер (*Les principes comptable fondamentaux. Ordres des Experts Comptables et des Comptables Agrées (OECCA). 1981, p. 255-270.*)

¹⁷ П. Самуелсън пише: “В края на 90-те години под натиска за бързо растящи печалби много компании манипулираха техните счетоводни сметки, за да покажат блестящи резултати... Някои фрапиращи примери са обявяването на търгувани капиталови активи като приходи (Enron, Global Crossing); капитализиране на изходящи потоци при признаване на входящи потоци за текущи приходи (Enron, Qwest); ръст на остатъчната стойност на транспортни средства във времето (West Management); публикуване на манипулирани отчетни данни при неблагоприятна реалност (Amazon.com, Yahoo, Qualcomm)” (*Samuelson, P., W. Nordhaus. Economics, 18th ed. McGraw-Hill, 2005, p. 136-137.*)

¹⁸ *Цаголов, Н. Вопросы методологии и системы политической экономики. Москва, 1982, с. 71.*

¹⁹ *История экономических учений. Под ред. Художормова, А. Г. Москва: Инфра-М, 2004, с. 405–412; Экономическая теория на пороге XXI века. Философия хозяйства. Теоретическая экономика. Под ред. Осипова, Ю. М., Е. С. Зотовой. Москва: Юристар, 2002.*

приемал за решен по идеите на М. Фридман за “единна” методология²⁰ - няма базисни различия между методите на икономически и естествени науки; цел на теориите е точно и съдържателно предсказване на събития; верификацията им е чрез сравняване на прогнози и реалии. Идеите са икономическа, а не философска база на метода и за Р. Липси формират *позитивната доктрина* за изследванията.²¹ За съвременна методология на приложния икономикс се приема философията на науката, която за разлика от диалектиката на XIX век с вечния ѝ въпрос за първичното (битие или съзнание) фокусира върху *“проблемите на теорията на познанието, съставляващи самата сърцевина на философията”*.²² В ранен труд (с противоречиви оценки²³) К. Попър критикува индуктивно обусловения емпиризм и позитивистка философия за изучаване на закономерности с насоките - класически позитивизъм, емпириокритицизъм, неопозитивизъм. Понятието “философско-научен мироглед” дори се е приемало за символ на позитивистка философия. За представителите на приложния икономикс след 50-те години обаче са се открили противоречията между тезите на позитивизма и финансовата емпирия. Но за някои руски философи *“първият удар, от който му е било трудно да се възстанови, позитивизмът е получил доста по-рано от К. Попър през 1934 г.”*²⁴ Трудовете на К. Попър и учениците му И. Лакатош, Т. Кун и др. са довели до възникването на радикални икономически възгледи. Според тях корпоративните дисциплини трябва да се обогатяват с интегриране на доктрините на философите на науката от XX век, въпреки че англо-саксонската философска школа игнорира класическата германска философия и доминиращата ѝ алтернатива – диалектическият материализъм.²⁵

Усвояването на философията на науката реално обновява идеите на диалектиката, чието развитие потвърждава доскоро неизвестната Хегелова

²⁰ Фридман, М. Методология позитивной экономической науки. Т. 2. Москва, 1994, с. 20-52.

²¹ Lipsey, R. G. An Introduction to Positive Economics, 3rd ed. 1971.

²² Колева, Б. и др. К. Попър. Как аз разбирам философията. – В: Антология по философия, С.: УИ “Стопанство”, 1999, с. 47.

²³ Трудът според Р. Карнап е “най-значителното произведение в областта на логиката на науката”. Но за Г. Рейхенбах “тезисите на К. Попър са напълно несъстоятелни”. (Цит. по К. Поппер. Логика и рост научного знания. Москва: “Прогресс”, 1983, с. 6.)

²⁴ Popper, K. R. The Logic of Scientific Discovery, 1972. (Цит. по История экономических учений..., с. 321-340).

²⁵ Кръстева-Христова, Р. Концепция за системността в усъвършенстване на счетоводното отчитане на промишлените дейности. Дисертация. Свищов, 2005, с. 6-7. Без познаване на философията на науката ограничено се третира въпросът за елементаризма в науката, на който противостои холизмът – изследвано на цялото и неговите части, разработвани във философията на науката. За К. Попър има “управление, с помощта на което това “цяло” влияе на своите елементи... може да служи като пример за опровергаване..., че цялото (“холизмът”) е винаги по-голямо от обикновения сбор на неговите части (Popper, K. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford, 1979. – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 500).

теза, че *“историята на науката... е променящи се базисни идеи, след време неизбежно превърнали се в задушавачи окови”*.²⁶ Според К. Пергелов съобразяването с нея води до преодоляване на изказани обвинения за ширещото се меркантилно, еkleктично и дилетантско отношение към съответната наука с ниско методологично равнище и необновяване по нови учения.²⁷ След дългото им отхвърляне до такъв извод стигнаха марксисти с признаване на вариантното и интердисциплинарното развитие на теоретико-познавателни приоритети.²⁸ От значение за корпоративния бизнес са особеностите на новите философски доктрини:

- В позитивизма няма методи за прилагане на емпиризма в методологията, а логиката на прехода от унилатерални тези към изучаване на зависимости е по наследени привички и ирационални схващания на учените.

- Предпочитаното изграждане на методологията е по оригинални концепции във философията на науката.

- Развитието на корпоративното знание е чрез заместване на теории за същността и методологията, а не сбор от верни и опровергани идеи, защото е обществен феномен със споделяне на общи ценности и методи за доказване на парадигми.

- Хипотетично-дедуктивният подход към теорията на корпоративното знание по природа е позитивен чрез потенциала на конвенционалния емпиризм. Неговите методологични проблеми се третират чрез главните елементи на философията на науката: критическа рационалност, историзъм и метод на рационална дискусия; принцип на демаркация и критерий на фалсифициране;²⁹ лидерство на дедуктивното мислене в съотношението между индукция и дедукция.

Критическата рационалност и историзма в изследванията

Ядро на ранната философия на науките е създадената *логическо-методологична концепция* за научния метод. По нея логиката (издържаното мислене чрез понятия) и методологията на науката се градят по тезата за *универсалната критическа рационалност*. Философията на науката се центрира около структурата на критичния метод, по който логиката на корпоративните изследвания се разбира нормативно (каква би трябвало да бъде!) и е свободна от субективизъм. При централизма този аспект на

²⁶ Цит. по *Berlin, I.* Does Political Theory Still Exist? – In: *Laslett, P. and W. G. Runsiman* (eds.). *Philosophy, Politics and Society*, 2nd series, 1962, p. 1-33.

²⁷ *Пергелов, К.* Към по-всестранно и задълбочено изучаване и прилагане на теорията на счетоводството. Доклад на конференция “Теорията в преподаването и научните изследвания в областта на счетоводството”. С., септември 2006.

²⁸ Диалектика и научное мышление. Москва: “Наука”, 1988, предговор.

²⁹ Във философията на науката се подчертава отликата на понятието за фалсифициране в нейната терминология от традиционния израз за фалсифициране на пари и т.н.

философията на науката отначало се отричаше, но после беше признато, че методологичната ѝ концепция е заслужаващо внимание направление.³⁰ Рационалността е обективизиране на приложните икономически процеси, а критичността се изразява от дискусията за идеите – условие методологията да води до качествени финансови промени. След 1944 г. историята на международните и българските финанси беше премълчавана, макар материалистическата диалектика да изисква *“задължително ползване и правилно съчетаване на историческо и логическо познание”*.³¹ По тезата за критическата рационалност финансовият анализ при централизма беше недостатъчен и субективен, затова след 1990 г. има интерес към неговото минало и постижения. Философията на науката от XX век се стреми критически да опровергае определени Хегелови абстракции: понятията са истинската *“божествена идея на универсума... единствено бог е истината”*,³² методът е душата на субстанцията, най-висша, единствена и абсолютна сила на разума; той е най-висшето влечение да намира и познава чрез себе си във всичко самия себе си.³³

Опровергават се и “революционни” тези на диалектическия материализъм за сметка на реформизма, т.е. развитие чрез постепенни и локални промени. Критиката на философите на науката към диалектиката е за известната триада: *“Диалектиката на Хегел е теория, по която нещо, особено мисленето, се развива по... пътя на триадата - тезис, антитезис, синтез”*.³⁴ По този въпрос с придържане към марксистката революционна идеология се опонираше на западните философи на науката и на икономисти като А. Маршал³⁵ с реформистките им идеи. Но игнорирането на триадата в корпоративните дисциплини вече не би трябвало да е от значение при

³⁰ В. Садовски пише: “Логическо-методологичната концепция на Попър е безусловно най-интересната част от неговите прозрения” (*Садовский, В. Логико-методологическая концепция Карла Поппера.* – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 15).

³¹ *Димов, И.* Методи на икономическото изследване. С.: “Наука и изкуство”, 1978, с. 132.

³² *Хегел, Г.* Натурфилософията. Енциклопедия на философските науки. Т. 2. Под ред. на Стефанов, И. С., 2000, с. 24. За германския философ мислене, дух, самосъзнание са определения на идеята, доколкото тя има за предмет самата себе си и нейното налично битие. Битието е непосредствената идея или идеята като свое понятие, което още не е реализирано в себе си. Абсолютната идея е битие, непреходен живот, знаеща себе си истина и е всяка истина, цялата истина. Тя е единствено съдържание на философията.

³³ Пак там, с. 305.

³⁴ *Popper, K. R. Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge.* London. 1972, p. 313. Цит. по К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 30.

³⁵ Създателят на микроикономикса е отхвърлял Марксовата теза за революционни социални изменения с постановката “Природата не прави скокове”. Според него “немската мисъл е дала тласък на изучаването на социализма... получили са огромна сила диалектическа оригиналност, блестящ стил и... историческа ерудиция... Но всред реформаторския ентузиазъм има опасност да остане незабелязана важна част от икономическата наука. А тя трябва да е близка до реалните явления в обкръжаващия свят с.. щателни логически доказателства и анализ” (*Маршалл, А.* Принципы политической экономии. Москва, 1983, с. 206-207).

деидеологизацията им, като се признава еволюционно-историческото изучаване на стойността. По логиката на К. Попър е *“нелепо да се отрича важността на историята като емпиричен базис”*³⁶ на финансовия анализ, но трябва да се отчита, че всяко следващо поколение икономисти иска да констатира и запише в историята на науката с “нещо ново”. По извода на автора не е възможна общозначима единна финансова теория във времето, защото сама по себе си *“историята няма смисъл - смисъл ѝ придават историците.”*³⁷ От значение в случая е, че новото отношение на приложните икономисти към историческата емпирия допълва преобладаващото разбиране, както и че едва ли не само текущите данни са база на изследванията.

Съобразяването с мнения на наши и чуждестранни автори от по-близкото или далечно минало по *принципа на историзма* още не се откроява в трудовете на приложните ни икономисти за сметка на формални изложения по международните финансови стандарти. Така при съблюдаване на принципа още през 50-те години у нас щяха творчески да се доразвият довоенните възгледи на Д. Добрев за “економетрични методи” (по неговите думи) с абстрахиране от финансовия формализъм и развитие на материята по идеи и методи на икономическата оптимизация.³⁸ В еволюцията на довоенните ни финанси това влияние се чувства върху динамиката на капитала на единиците: *“Отношението на капитала към имуществото се изразява счетоводно като “економетрично уравнение.”*³⁹ Субективно се има предвид изразяването му по зараждащата се математическа икономия: *Собствен капитал = Активи – Привлечен капитал*, при което за П. Самуелсън финансовото състояние винаги е уравновесено, защото нетната стойност (собственият капитал) е остатъчна величина като посочената разлика.⁴⁰ При централизма обаче се продължи с конвенционалното счетоводно равенство *“Активи = Пасиви”* от XVII век.

По теорията за *историзма* във философията на науката предметът на корпоративното знание трябва да се разбира като *изучаване на действащи икономически сили и закони на развитието*. Теорията на приложния

³⁶ Поппер, К. Нищета историцизма. Москва: “Прогресс”, 1993, с. 48.

³⁷ Цит. по Вайнштейн, О. Л. Очерки развития буржуазной философии и методологии истории в XIX - XX вв. Ленинград, 1979, с. 190.

³⁸ Добрев, Д. Ръководство за контрола, ревизии и експертизи на стопанските предприятия (Счетоводни, материални, стопанско-организационни, данъчно-фискални, съдебни и други проверки и експертизи). С., 1933, с. 109. Понятието “економетрия” на автора се отнася по-скоро за методите на финансовата математика, отколкото за сегашното разбиране на економетрията, определяна като “междудисциплинарна наука, зародила се на основата на два противоречиви и взаимосвързани процеса. От една страна, диференциацията на науките... и създаване на нови частни научни дисциплини. От друга, интеграция на науките...” (Димитров, А. Цит. съч., с. 13).

³⁹ Добрев, Д. Ръководство за контрола, ревизии и експертизи..., с. 301.

⁴⁰ Samuelson, P., W. Nordhaus. Цит. съч., с. 135.

финансов икономикс по тази философия дори се приема като *“теоретична история, доколкото за универсални истински социални закони се смятат историческите закони.. на процеса, на развитието”*,⁴¹ т.е. не са веднъж завинаги фиксирани по идеологическа целесъобразност. В този контекст за финансовата наука важи тезата, че по пътя на критическата рационалност тя трябва да стига до идеята за *общите тенденции* - базиса за икономическо подобряване. Да се изследва предметната област по принципа на причинността с формулиране на хипотези за тенденциите в развитието на дисциплините и извеждане на закономерности за успешно прогнозиране на бъдещата динамика на стойността.⁴²

Критическата рационалност е основана на *учението за дедуктивизма и фалсифицирането* (опровергаването). По него се разработва и цели да бъде призната *теорията на научната рационалност*, по която развитието (рационалният ръст) на корпоративното знание се предпоставя от съвкупността от стандарти и норми за оценка на динамиката му. Чрез критическата рационалност се изследва еволюцията на приложния икономикс; основният ѝ метод – целево прилаганият дедуктивизъм, нейният механизъм на функциониране – опровергаване на създадените финансово-отчетни теории по принципа на критичността. По този подход критическата рационалност е *логическа съвкупност от методологични правила* за развитие и оценка – специфична самоподдържаща се система. На заден план остава типичният за диалектиката индуктивен (от частно към общо) път към развитие на финансовия икономикс и по философията на науката се приема критическата рационалност с тезата за дедуктивизма.⁴³

Идеята за съответната рационалност е с приложение в международната финансова отчетност за утвърждаване универсума на нейния базисен метод на двойствено изследване на операциите в националното сметководство. За *“приноса”* на метода за развитие на стойностните отношения Б. Йеми емоционално обобщава: *“Научният счетоводен анализ, отъждествяван с двойственото изследване, е с важна роля за активизиране, стимулиране и акцентирание върху рационалното*

⁴¹ Поппер, К. Нищета историцизма..., с. 55.

⁴² Дефинираните цели на *“критически рационалната”* позиция са: а) избягване на емпиризма в научните изследвания, определян като наивен и основан на индуктивния подход; б) елиминирание на абстрактно-спекулативните разсъждения в класическата германска диалектика и на изградения на нейна основа исторически материализъм.

⁴³ Философското обяснение на рационалността на критична основа е допълнено от учениците на К. Попър с разработване на направленията: позитивно решаване на проблема за индукцията (И. Лакатош); епистемологически анархизъм, коригиращ рационалността на научната дейност (П. Файерабенд). Западни философи сродяват критичната рационалност във философията на науките с предхождащия я позитивизъм чрез т.нар. *рационално-сциентистки* подход с признание и в марксистката философия.

преследване на неограничени печалби.⁴⁴ Универсалната двойственост, икономически обоснована в класическия икономикс, е изяснила целите и осигурила рационалната база, на която предприемача изгодно да инвестира. Рационализирането на процеса чрез изяснения в този икономикс двойствен метод *“трансформира ресурсите в абстрактна стойност с количествена метрика на резултата”*⁴⁵ с отделяне на управление от собственици и стимулиране на бизнеса. Марксистите оценяваха аналогичното логическо мислене и производната му методология във философията на науката⁴⁶ в смисъл, че поне спрямо емпиризма тя и теорията за научния метод на К. Попър имат предимства.⁴⁷

По тази философия приложенията на критическата рационалност във финансовото изследване в съчетание с идеята за социален и научен реформизъм са следните: не се признава идеологическият отказ от предходно знание, но е възможно опровергаването му чрез рационална дискусия в условия на научен плурализъм;⁴⁸ за аналитика е важна *“интелектуална смелост. Не можем да бъдем интелектуални страхливци и в същото време... революционери в полето на мисълта”*,⁴⁹ изисква се научна концепция с морално отстояване. Това прави странни марксистките обвинения към К. Попър за научен скептицизъм. Сред източноевропейските финансисти вече си е пробила път тезата за гносеологичен (вместо онтологичен) плурализъм в западната философия на науката, като *“светогледна позиция за множество независими и несводими... форми и принципи на знание”*.⁵⁰ Според Л. Нападовска тя изисква дефиниране на съвременна *финансово-отчетна парадигма*, което отговаря на разбирането за нея като специфична научна революция. Тя трябва да изразява концептуалното единство на идеи, принципи, модели с методи за тяхното изследване при пазарни условия. Определящ принцип за създаването ѝ да е *“прилагане на принципа на методологическия плурализъм, защото*

⁴⁴ *Yaemy, B.* Accounting and Rise of Capitalism: Further Notes on a Theme by V.Sombart. - Journal of Accounting Research, Autumn 1964, p. 324.

⁴⁵ Пак там.

⁴⁶ *Садовский, В.* Логико-методологическая концепция Карла Поппера. – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 5-32.

⁴⁷ Оценяват се позитивно моделите за описание на структурата и развитието на научното знание в логическо-методологическата концепция, макар философската им интерпретация да противоречала на специализираното научно знание и диалектиката.

⁴⁸ В доклад на XIV международен конгрес по философия К. Попър решава проблемите на битието и познанието от позицията на реалистическия плурализъм. В предисловието към труда му *“Логика на изследването”* (1959 г.) е писал: *“Съществува в най-малка степен поне един философски проблем, който интересува всички мислещи хора. Това е ...разбирането на света, включително нас самите и нашето познание за света.”* (Цит. по *Ойзерман, Т. И.* Главные философские направления. Москва, 1984, с. 68.)

⁴⁹ *Колева, Б. и др.* Цит. съч., с. 44.

⁵⁰ Философски речник. Съвременни философи, XIX – XX век..., с. 346.

повечето проблеми се решават в гранични взаимодействия на дисциплините⁵¹, което подкрепя тезата на А. Димитров за междудисциплинарните изследвания. Научният плурализъм като философски мироглед на приложните икономисти засяга проучването на еволюцията на създадените школи за стойността – теоретична база на корпоративното знание. Ядрото на критическата рационалност – дедуктивно извеждане на рационални теории и тяхната критична оценка по критерия на фалсифицирането, се материализира чрез макро- и микроикономическото познание и конкретизирането му в стопанските звена. Така дедуктивното финансово изследване е свързващо начало между методологичния икономикс и финансовия анализ, смятани за *интелектуално неразбиращи се близнаци*.⁵² Именно чрез дедуктивния метод към теорията за оптималната капиталова структура на Ф. Модилиани и М. Милър, *“оказала най-голямо въздействие в областта на финансите”*,⁵³ в българската отчетност се обоснова единен модел на счетоводно-балансова оптимизация с международно признание.⁵⁴

Стремежът за изясняване метода на научното познание проличава в ранните трудове на англо-саксонските философи на науката. Идеята е, че изследователите в различните научни области са *свободни да ползват всеки аналитичен метод* в търсене на истината. Централният проблем на епистемологията винаги е научен проблем, защото *“най-добрият метод за проучване ръста на знанието е този на изучаване ръста на познанието”*.⁵⁵ Оттук и стремежът за приемане за общонаучен на метода на *рационалната дискусия*. Това изисква разширяване обхвата от аналитични методи в корпоративните дисциплини, а не езотерично (затворено в себе си) третиране на техните методологии като единство на частни и общонаучни диалектически методи на познание. У нас например класическото двойствено изследване на обектите в статика и динамика е с корени в двойствено проявяващата се

⁵¹ *Napadovska, L. Towards a New Paradigm of Accounting. – In: Dobija, M., S. Martin (eds.). International Conference “General Accounting Theory. Towards Balance Development”. Poland, 2005, p. 144.*

⁵² Според автора има “много слаба интелектуална връзка между икономисти и отчетници на професионално ниво... Много е рядко да се намери икономист, който да проучва отчетна литература. Почти толкова рядко е обаче да се намери счетоводител, който да е добре запознат с икономикса” (*Boulding, K. E. Economics and Accounting: the uncogent twins. Studies in Accounting Theory, UK, 1976, p. 44.*)

⁵³ Високата оценка се дава от Асоциацията за финансов мениджмънт в САЩ. (*Brigham, E., P. Daves. Intermediate Financial Management, 8th edition. Thomson, South-Western co., 2004, p. 523.*)

⁵⁴ *Trifonov, T. The Challenging Bulgarian Educational Model for Optimization Accounting in the Light of the Dilemma “Kanthorovitch versus Marx” and Anglo-Saxon Neoclassical Economics. Report on Annual Conference of BAA Accounting Education SIG. UK: Bournemouth University, May 2003; Trifonov, T. The integration of accounting and financial methods for value research in the state of Bulgarian transitional economy. Report on Accounting and Finance Research Forum. Renmin University of China, June 2003.*

⁵⁵ *Поппер, К. Предисловие к первому английскому изданию 1959 года. – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания...*

стойност – абстракция по “откритието” за двоякия труд. Убеждението в универсума на метода е толкова силно, че продължава да игнорира ползването на статистически, икономико-математически и поведенчески (бихейвиористки) способности във финансовия анализ. В международния корпоративен анализ широко се прилагат тези методи за стойностна метрика без предразсъдъци, че били присъщи на обособени дисциплини. В сила е тезата: икономическата наука е една, хората са я разделили на дисциплини.

Принцип на демаркация и критерий за фалсифициране.

Методът на рационална дискусия изисква ясно формулиране на финансовите проблеми с критично изследване на вариантите за решаването им; апроксимиране на тезите за рационално дискутиране и търсене отговор чрез критичната рационалност в процеса на анализа. Смисълът на приближението е, че каквото и решение да се предлага на проблемите, финансистите *трябва да се стараят не да го защитават, а обратно – да го фалсифицират* (опровергават). Последното е методологична процедура за установяване неистинността на хипотеза по правилото *modus tollens* в логиката.⁵⁶ Самокритиката на финансистите към хипотетичните им конструкции до голяма степен предварително ще игнорира неиздържани упреци от непознаващите финансовата методология.⁵⁷ Критиката ще е плодотворна при ясно формулиран проблем с придаване на решението на форма за критично-рационално дискутиране. Историческата характеристика на методите на финансовото изследване е оправдана само за конкретни периоди от еволюцията на адекватния раздел на икономическото знание.

Казаното е във връзка с въведения във философията на науката и с ефект върху финансовия икономикс *принцип на демаркация* между вярно (научно) и невярно (метафизично) знание и в качеството на алтернатива на конвенционалния принцип на верифицируемост. Демаркационният принцип се реализира по *критерия за фалсифицирането* на която и да е аналитична процедура с претенция за научен статус. Критерият е свързан с тезата, че като метод на научните изследвания *“индукцията е погрешна..., а дедукцията обоснована”*.⁵⁸ Основна причина за приоритетно изтъкване на дедуктивната

⁵⁶ Изолирани хипотези могат да са непосредствено фалсифицирани и отклонени по експериментални данни или несъвместимост с фундаментални теории, но може и да не са. Въпросът е, че емпиричната проверка на системите винаги предполага нови хипотези и модели, а също разработване на модели за експериментирание. Отказът от предходна теория е оправдан, когато има нова теория осигуряваща прогрес на знанието (Философски речник. Съвременни философи, XIX – XX век..., с. 405.)

⁵⁷ Паунов, М. Стратегия на управлението. С., УИ “Стопанство”, 1994. Авторът критикува финансистите, че не познават неокласическите англо-саксонски модели за измерване на печалбата, но фактически демонстрира невежество за 100-годишното българско калкулационно дело.

⁵⁸ Поппер, К. Предположения и опровержения. Рост научного знания. – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 288.

хипотетичност е, че тя *“приема и формулира правила за пренос на истината от (по-строги) правила към (логически по-слаби) изводи, с които невярното се пренася от изводи към предпоставки”*.⁵⁹ Като предпоставящ опцията за разграничаване на наука от псевдонаука, на истинно от неистинно знание посоченият критерий се характеризира, както следва: *науката окончателно не доказва нищо, не може да достигне абсолютното знание, но е в състояние да фалсифицира* (опровергава) неиздържани, неверни хипотези. Така определението за научност на финансова хипотеза за въздигането ѝ до доминираща теория зависи от степента на нейното принципно опровергаване. Прилагането на критерия в изследвания на корпоративно ниво обаче е породило антагонизъм между познание и опит, поради което финансистите не трябва прибързано да игнорират определена хипотеза, преди да прерасне в теория в качеството ѝ на системно знание. Необходимо е изясняване на научните аномалии от промяната в условията на изследване, без да страда същността на изучаваната икономическа област. Трудно е да се каже, че след отричането на западната философия на науката понятието за фалсифициране на финансово-отчетни хипотези ще се приема еднозначно, но още К. Попър е изтъквал, че това не е повод за неразбирателство между учените. Показателно е, че за някои руски философи критерият за фалсифициране е парадокс, щом определя, че *опровергаването на знанието е признак за неговата научност*. Академичната гилдия в корпоративната област обаче трябва да спори за *истинското значение на понятията*, а не за субективно въведени наименования.⁶⁰ Идеята е: ако предходна методология е третираща противоречащите факти на изградена теория като доказателство за нейната погрешност, то за философите на науката те са единствената връзка с експеримента и условие за бъдещ прогрес на знанието. Оттук корпоративното ни познание не трябва да се разглежда като догматично обвързано с наложена икономическа доктрина. Необходима е приемственост за икономическия светоглед,⁶¹ разглеждан като естествена смяна на опровергани теории за предмет, метод и методология на икономическите науки с други по-плътни доближаващи се до относителната истина.⁶²

⁵⁹ Поппер, К. Предположения и опровержения...

⁶⁰ Въпросът е може ли същността да се откъсне от понятието? Ако идеите водят до някакви следствия, то и понятията - специфични модели на мисълта, трябва да имат определено значение. Прецизирането на понятията не е характерно за англо-саксонското творчество, което е по-скоро концентрирано върху изследването на същността на проблемите. При представянето на философията на науката по социален повод се отбелязва: “Ние не бива да се караме за такива псевдопроблеми като истинското или основно значение на думата “демокрация” (Стоименов, Ч. Сбърканият ген на демокрацията. - Ново време, 2004, N 12, с.165-166).

⁶¹ Процесът не е подминал родната философия с доминиране в нея на две антагонистични по методологическа насоченост гносеологически учения, от което се констатира, че “нашата философска култура не съдържа елементи на приемственост” (Кулов, В. Възгледи на Димитър Михалчев за познанието. С.: УИ “Стопанство”, 1994, с. 5).

⁶² По философията на науката природните закони не утвърждават съществуването на нещо, а неговото отричане. Затова те са възможни за фалсифициране, а методологичната

Поради исторически и икономически обусловената систематичност на приложния икономикс, изразена чрез неговите порядък и методичност, отрицателната верификация на познавателни конструкции рефлектира в конфликти между теория и практика. Не се установява обаче къде точно е допуснатата методологичната погрешност и кой от елементите на теорията е в конфликт с емпирията. Във връзка с това историята на корпоративните науки трябва да се разглежда като смяна на парадигми; но подмяната на изчерпала своя потенциал доктрина с по-съвършена до голяма степен се дължи на субективни и емоционални фактори, акумулирани вярвания и идеологически предубеждения на учените. Приемането на ново финансово-отчетно знание при пренебрегване на доказателствата за проблемни решения е с вярата за решаване на въпроси, за които старата парадигма е безполезна.⁶³

Оттук задача пред развитието на корпоративните дисциплини е да се фалсифицират доминиращи теории, дори смятаните за “необорими” научни закони, за да се разкрият допуснатите грешки. Самото фалсифициране води до нови хипотези и обуславя прогреса на познанието, а понятието за икономически закон е с ново звучене. Знанието, в което изследователите на проблемите могат да са сигурни, е само временно и с ограничен обхват.

По становището за научен метод във философията на науката се казва, че дадена теория *не може да е емпирична*, а епистомологична със специфични подходи за изграждане не само като обобщаване на резултати от емпирията. От значение за финансовото знание е, че вярно според философите-марксисти К. Попър критикува позитивизма при изясняване същността и решаването на епистомологични проблеми. Ролята на критерия за фалсифициране на теории в сферата на приложния икономикс е, както следва: тестването на предварителни хипотези (персоналистична, камерална, материалистична, в наши дни атомистична⁶⁴ и др.) за същността на финансово-отчетния анализ е показало тяхната преходност и честа несвързаност помежду им. Но се приема, че тестването им като цяло е добавило рационално знание за същността и особеностите на материята, за

концепция във философски трудове често се нарича *фалсифиционизъм*. Има виждания, че родоначалник на критерия за фалсифицирането е О. Уайлд със сентенцията: “За да се узнае истината, е необходимо да си въобразиш милион опровержения.”

⁶³ Тезата за фалсифицирането е, че изследователската хипотеза се велифицира и ако не издържи, следва, че е погрешна. Доказването на хипотезата още не значи, че е вярна, защото може да е инцидентно. Прогресът на науката е по способа на “опита и грешките”, т.е. философите на науката просто прилагат известните житейски мъдрости (Якоби, Е. 50 класици-философи. С.: “Просвета”, 2001, с. 274-277).

⁶⁴ Отнася се за направление във френската счетоводна наука, основано на атомистична концепция за икономическия живот. Това е идея за най-малката неделима величина с оглед природата на разменяните блага на пазара. Така думата “индивид” (субект на размяната) е със същия смисъл както “атом”, като и двете са неделими (Guillon, H., D. Vitry. Economie politique. Introduction generale. Analyse microeconomique. Analyse macroeconomique. (Les sujets de rencontre. Idee de l'atomicite). Paris: Dalloz., 2001, p. 444).

практикуването ѝ във времето. Нормално е доминираща хипотеза по различни причини (вкл. субективни до нетолерантност), като научна теория на даден етап да се разглежда като присъщо финансово знание. При достатъчно значими идеи изказаните хипотези логически се обединяват и се формира нов подход към създаването на единна съответна теория. Така пълното или частичното фалсифициране на тези във времето е не по-малко важно от тяхното утвърждаване. За възгледа се отбелязва, че ценна черта на *“логико-методологичния анализ на процесите при проверка на... знания са фалсифицирането и верифицирането”*⁶⁵ на хипотезите. Свойството “фалсифициране” трябва да бъде строго, за да се фиксира хипотетичността на предварителните идеи. Отстоявана финансова теза или изследвана зависимост, която не се потвърждава на даден етап, може да е толкова еквивалентно познавателна и полезна за приложния анализ, колкото и очакваният ефект от валидността на идеята или експерименталното доказване на съответната зависимост.

При демокрацията критерият за фалсифициране вече не е иманентен само за англо-саксонската философия и се прилага в най-нови руски трудове. Като отхвърля идеологическата демаркация при централизма на международните финансови системи (капиталистическа и социалистическа) Я. В. Соколов прилага критерия за утвърждаване на ефекта на позитивизма върху отчетната фактология: *“Фалсифицирането е въведен критерий от К. Попър (1902-1994), който допълва критерия за верификация.”*⁶⁶ Авторът оценява положително творческото използване на критерия във финансовите изследвания, защото именно научно издържаното периодично фалсифициране *“позволява отделяне на обектите, които не се поддават на описание в рамките на приетите споразумения”*,⁶⁷ респ. принципи и стандарти в международното финансово-отчетно дело. Слабост на вижданията му е, че след констатацията за ролята на критерия за ефекта от позитивизма върху делото не изяснява конкретните форми на прилагането му.

Дедукцията за истинното знание и научните парадигми

Познавателна заслуга на философията на науката е концепцията за отношението между индукция и дедукция. Втората е с приоритет, аргументирана чрез слабо верифицируемата достоверност на индуктивно получените знания. За финансовата наука въпросът е дали подобна теза не омаловажава ролята на индукцията за развитие на методологията в противовес на традиционния възглед на философите-диалектици. В корпоративните дисциплини по идеите на

⁶⁵ Петрова, Ф. Хипотеза и научна теория. С.: Издателство на БАН, 1990, с. 21-22.

⁶⁶ Соколов, Я. В. Философские основы бухгалтерской проблематики (в связи с содержанием финансовой отчетности). – В: Проблемы развития теории бухгалтерского учета, анализа и контроля. Брест, Белорусия, 2004, с.89.

⁶⁷ Пак там.

разглежданата философия би трябвало не да се елиминира, а да се ограничи индуктивният метод като изследване от наблюдение към обобщение, от емпирия към теория. В това отношение се *“защитава друга гледна точка и се интерпретира научният метод като дедуктивен, хипотетичен, селективен (чрез фалсифицирането) и т.н.”*⁶⁸ Проблемното индуктивно изследване води до объркващи концепции спрямо утвърдени икономически постулати. В противовес на ограниченията на индуктивната логика се отстоява рационалистичната теория на *дедуктивната проверка*, т.е. възглед, по който хипотеза се проверява само емпирично, при условие, че е била надлежно обоснована.⁶⁹ Тезата изисква разглеждане на финансовите проблеми в контекста на логиката на икономическото знание с презумцията: същността му за философите на науката е в изключителното изучаване на методите за систематично критично проверяване на която и да е нова идея.

Верификацията на финансова хипотеза е чрез емпирично използване на нейни нови следствия за изясняване доколко са удовлетворителни, като *“процедурата на проверката при това се извършва като дедуктивна”*.⁷⁰ Извеждат се неизвестни и дори противоречащи на хипотезата до този момент сингулярни (антиплуралистични) постановки, т.е. отнасящи се за специфично финансово изучаване на нетрадиционни обекти. Сравняването им с резултатите от тяхното използване води до: а) положително решение при *верифицируеми* сингулярни следствия (изводи) от хипотезата, тя е издържала проверката и се приема; б) отрицателно решение при *фалсифицирани* следствия, като хипотезата и изводите от нея са опровергани. Така за приложния финансов икономикс основна аналитична роля е дедукцията, а индукцията е второстепенна. Дедуктивизмът води до *вероятни* изводи, защото икономическата наука не разкрива пълната истина за онтологията, а само с определена вероятност и при недостижими горни и долни граници.

При изтъкване ролята на дедукцията философите на науката се опират на реалните страни и параметри на научното познание. За марксистите този подход към анализа не установява диалектичната връзка между логика и емпирия, издига втората в абсолютен, посочва връзката между емпирично и логическо с неправилния извод, че експериментът (емпирията) никога не предшества знанието (теорията). В този дух при централизма финансовите модели по марксистката математическа икономия би трябвало диалектически да обединяват дедуктивния подход и опита, абстрактното и конкретното, логическото и сетивното,⁷¹ но на практика се получава точно обратното. Въпросът е за изясняване концепцията за рационалния произход на методите

⁶⁸ Поппер, К. Нищета историцизма..., с. 158.

⁶⁹ Поппер, К. Введение в логика науки. – В: К. Поппер. Логика и рост научного знания..., с. 50.

⁷⁰ Пак там, с. 53.

⁷¹ Суслов, И. П. Методология экономического исследования, Москва: Мысль, 1974, с. 336.

и критериите за създаване на финансово знание. Западните философи на науката отхвърлят критиката, че изкуствено разделят диалектически свързаните методи на индукция и дедукция за сметка на прилагане на втория. В тази насока според философията на науката има място дискусиата: когато природата на финансите, отчетността и одитът се идентифицират и развиват по международно приети методологични принципи и стандарти, методът на индукцията игнорира ли се, или се реализира индиректно?⁷²

Според философията на науката в приложния финансов икономикс трябва да се чувства преди всичко необходимостта от дедуктивно изведеното понятие за *достоверност (истина)* като съответствие между теория и факти. Тезата за истина е характерна още за античната философия, поради което диалектиците критикуват философите на науката, че само са я включили в концепцията за критичната рационалност, при това с изкривена трактовка. Според тезата за истината в съответната философия теоретично изведеното истинно финансово знание трябва да е обективно съществуващо и принципно недостижимо. Причината е в хипотетичното му начало и в крайна сметка фалсифицирано състояние като вид икономическо знание. За диалектиците това е споделяне на античния скептицизъм относно потенциала на познанието.⁷³ В случая според диалектичната теза за научната истина към финансовото знание ще се прилага критерият за обективност (което философията на науката прави) и разбирането за връзката между относителна и абсолютна истина (което философията на науката отрича).

Всяка финансова хипотеза рано или късно ще се опровергава, винаги ще бъде остатъчно невярна. Естествено е следствията от финансовата теза да са истинни и неистинни твърдения. Постигане на международния финансов анализ напоследък е установяването на резултата по дейности (*Activity-based costing*) - вариант на неокласическото изчисляване на резултата при стратегическо управление. Прие се, че той решава сложния за Л. Канторович финансово-отчетен проблем за пряко включване на всички разходи в себестойността, с което ценообразуването едва ли не е алтернатива на математическото програмиране.⁷⁴ Но финансовата емпирия по дейности показва, че при това включване субективизмът е намален, но не изцяло отстранен. Така началният оптимизъм за пълно покритие между методи на ценообразуване и оптимизация се оказва относително достоверен. От множеството следствия на финансовата теория доказано истински са нейното вярно съдържание; а останалите – невярно. Сравнявайки ги, се установява, че истинната субстанция на финансова хипотеза е по-голяма от

⁷² Кузина, Е. Антииндуктивизм в епистемология К. Поппера. - Философские науки, 1978, N 3, с. 82-87.

⁷³ Ойзерман, Т. Некоторые проблемы научно-философской теории истины. - Вопросы философии, 1982, N 7, с. 71-80.

⁷⁴ Канторович, Л. В. и др. Оптимальные решения в экономике. Москва, 1972, с. 172.

съответстващата истинна субстанция на друга; и обратно - нейната невярна същност е по-малка от невярната същност на друга подобна хипотеза.

В наши дни е в сила хипотезата за изясняване на финансовия процес по физически закони. Досега е имало различия във възгледите за капитала, които отпадат с отъждествяването му с енергията във физиката. Нейните закони са ключ към яснотата за свойствата на енергията и база за разбиране природата на капитала. *“Този подход към капитала и стойността хвърля нова светлина на такива икономически и отчетни теми”*⁷⁵ като човешки капитал, лихвени проценти, норми на дисконтиране и др. Познатото му третиране като мярка на стойността е хомогенна, но абстрактна категория, докато идеята за енергийната му природа е прагматична и в съответствие с втория закон на термодинамиката (за запазване на енергията).

За разбирането на капитала е важен подходът от XIV век за създаване на двойственото корпоративно и национално сметководство. Ренесансовият му автор е *“описал система за измерване на капитала, която е била необходима и полезна за дейността”*, без да я изяснява научно; *“извел я от потребностите на практиката. Капиталът като икономическа енергия е абстракция, въплътен хомогенен медиум в активи.”*⁷⁶ По тезите във философията на науката от XX век възгледите за капитала като икономическа (стойностна) категория са истинни и образуват истинното съдържание на посочената хипотеза. Но вижданията за еквивалентност на икономическия капитал и физическата енергия формират неистинната част от нея. Оттук създаването на правдоподобна финансова теория с изчерпателно познание за нейния предмет е малко вероятно. За диалектиците възгледът за правдоподобност на знанието е некоректен, но като цяло интересен, защото *“се предполага, че подобни опити ще доведат до нови интересни резултати във философията и методологията на научното познание.”*⁷⁷

Тезата за истинност е от значение за финансовото концептуализиране, но не като преход от едно вярно знание към друго, а като преход от решаване на един икономически проблем към друг по-сложен. Така с прогреса на адекватното знание расте съвкупността от истинни емпирични следствия за теорията на материята, приемането на която в крайна сметка е обусловено от изведени и съгласувани конвенции. Самият ръст на финансовото знание е по метода на опита и грешките, на последователното редуване и заместване на научни хипотези и тяхното надлежно фалсифициране. В наши дни противоречието “финансов анализ - марксистка математическа икономия” от дистанция на времето се разглежда и по дискусиата за класическия или

⁷⁵ Dobija, M. B. Kurek. Concepts of Physics in Accounting and the Money Goods Economy. – In: Dobija, M., and S.Martin (eds.). General Accounting Theory. Towards Balanced Development, Poland, 2005, p. 51.

⁷⁶ Пак там.

⁷⁷ Садовский, В. Логико-методологический анализ правдоподобности научных теорий. - Вопросы философии, 1979, N 9, с. 97-110.

неокласическия подход към развитие на финансите. Противоречието беше възникнало като методологично в рамките на капиталистическото ценообразуване през 50-те години и като идеологическо в марксистката отчетност през 70-те години. Това противоречие и подобни на него се третират по съответната теза във философията на науката: противоречия възникват от несъответствие между теория и практика, между старо финансово знание и нова емпирия, от дисонанса между потенциала на знанието и ограниченията за него на даден етап; проявяват се в преломни периоди от развитието чрез кризисни ситуации и научни революции. Несъответствието е между базисната финансова теория като *парадигма*, т.е. съвкупност от икономически убеждения, ценности и методи на научната общност, осигуряващи когнитивна приемственост с акумулирани нови факти и знания. Последните не се обясняват пълно от наличната парадигма, от *“признати научни постижения, които... дават модела на поставяне на проблемите и тяхното решаване от научното общество”*.⁷⁸ Противоречията биха могли да се отстраняват чрез модифициране на минала финансова теория или промени в спомагателни хипотези за нейния строеж. Това обаче се приема за илюзорен подход и се предпочита преустройство на възгледите в областта на приложния финансов икономикс, а не *ad hoc* хипотези.⁷⁹

По Хегеловата диалектика противоречията движат процесите,⁸⁰ икономически природата им се изразява в мисловно единство на свързани противоречиви понятия. Критическата рационалност игнорира диалектичката връзка на противоречивите отчетни идеи, но признава тяхната роля за еволюцията на дисциплината. За К. Попър диалектичката теза сама не води до антитеза, но *“противоречията между тезис и антитезис, които “пораждат” прогреса във форма на синтез, са крайно полезни”* за научното развитие. Неправилно обаче *“от това диалектиката прави извода, че няма нужда от избягване на противоречия..., защото се срещат навсякъде в света”*.⁸¹ За марксистката отчетна наука това свежда ролята на присъщите ѝ противоречия до формални действия, а не като свидетелства за научен напредък. По идеите на философите на науката противоречивите виждания за финансовите проблеми са прогресивно необходими, могат да се приемат на даден етап, като чрез тях се променя базисното знание. Посочва се, че

⁷⁸ Цит. по *Кирев, Л.* Икономика на знанието и новата икономическа парадигма. – В: Научни и методологически проблеми на преподаването на икономическата теория. С.: УИ “Стопанство”, 2004, с. 51.

⁷⁹ *Рузавин, Г.* Диалектичките и формално-логическите противоречия в развитието на научното познание. – В: Авельянов, А. Н. (ред.). Диалектика и научное мышление. Москва, 1988, с. 134.

⁸⁰ *Гегел, Г.* Энциклопедия философских наук= Москва, 1974, с. 180.

⁸¹ *Popper, K. R.* What is Dialectic. – In: Popper, K. Conjectures and Refutations. New York, 1965, p. 316.

Методологията на корпоративното икономическо знание...

“противоречието... се дължи изключително на нашето критично определяне, т.е. откриването му застава да изменим нашата теория”.⁸² Отбеляза се, че у нас за първи път в международния стопански анализ производствената оптимизация е допълнена с финансова (капиталова) оптимизация. Методологична основа на този подход са идеите и методите на финансовото изследване по философията на науката от XX век. На тази качествено нова теоретико-изследователска база се постигна положителна оценка в англо-саксонската периодика на *“впечатляващите успехи в... България, където счетоводителите още се борят с наследството на Марксовия икономикс в старанието си да въведат западните аналитико-управленски практики в бизнеса и учебните програми”*.⁸³ По синтезирано представената философска интерпретация на съвременното българско корпоративно финансово знание могат да се направят някои изводи:

С методологично значение за усъвършенстване на финансовите изследвания като част от икономическото познание е съвременната философия на науката и научните революции, която съществено допълва и разнообразява неговите идеи, категории и методи в сравнение с Хегеловата идеалистическа и Марксовата материалистическата диалектика.

Разбирането и приобщаването към международните финансово-отчетни принципи и стандарти изисква задълбочено познаване не само на тяхната икономическа, но и на философската им база, култивирана през XX век.

Рационализмът, критично-дискусионното начало и хипотетично-дедуктивното формулиране на научни парадигми във философията на науката не игнорират като историческо постижение абстрактно-мисловните диалектически конструкции от XIX век, а ги допълват и обновяват при разработване методологията на корпоративните икономически дисциплини.

9.X.2006 г.

⁸² *Popper, K. R. What is Dialectic...* Дори дефинирането на понятието “философия” има характер на конвенция (споразумение, съгласуване).

⁸³ Introductory paper of Joe and Catherine Stenzel, editors-in-chief of the journal “Cost Management”, March-April 2005, p. 4.